

azon pécsi professzorok közé tartozott, akik 1914-ben, még az egyetem eredeti helyére, Pozsonyba kaptak tanári kinevezést. Pázmány Zoltán a kényszerű menekülés után követte a jogi fakultást Pécsre, s az oktatás 1923-as megindulásakor azonnal elfoglalta a római jogi katedrát. 1939-es nyugállományba vonulását követően *Óriás Nándor (1886–1992)* vette át a tanszék vezetését. A 106 évet megélt jó kedélyű tudós, az egri jogakadémián már 1914-ben professzorként oktatta a jogász ifjúságot, de a most alig negyvenen túli jogásznemzedék is ismerhette még. Halász Aladár néhány éves átmeneti működése után a tanszék vezetését 1964-ben *Benedek Ferenc (1926–2007)* vette át. Az ezt követő több mint négy évtizedes munkássága nem csak a pécsi jogi kar, hanem a római jog hazai kutatásának szempontjából is meghatározó volt.

Összefoglalóan megállapítható: a kötet szép bizonyítéka annak, hogy az elmúlt közel egy évszázadban a pécsi jogi karnak szinte minden jogterületen kiváló tanárai voltak. Az antológiában szereplő 26 tudós nem kis része olyan, akinek a neve már joghallgató korunkban ismerősen csengett, még ha az ország más fakultásain tanultunk is. Mindez bizonyítja, hogy a kötetben szereplő professzorok országosan elismert szakemberek és a hazai jogtudomány fejlődésének meghatározó alakjai voltak.

SZABÓ ISTVÁN
egyetemi docens (PPKE JÁK)

– KÖZLEMÉNYEK –

AZ EVANGÉLIKUS EGYHÁZJOG MAI AKTUALITÁSA

BOLERATZKY LÓRÁND
ny. egyetemi magántanár

Köztudott, hogy amikor Luther Márton 1520-ban a kánonjogi törvényeket tűzbe dobta, ezzel a szimbolikus cselekményével az egész pápaság ellen, nem pedig a jogrendi uralom ellen akart tiltakozni. Mégis a kánonjog a gyakorlatban annyira beivódott még az evangélikusok tudatába is, hogy Benedictus Carpzow XVII. században írt evangélikus egyházjogi rendszerét élesen kritizálták annak „katolizáló” volta miatt.¹

Luther később azzal a kijelentésével, hogy „Ein Jurist der nicht mehr ist, denn ein rein Jurist” nem a jogászok iránti ellenszenvét akarta kifejezni, hanem inkább arra célzott, hogy az egyházjog művelésénél teológiai tudásra is szükség van.²

¹ HANS LIERMANN: *Deutsches Evangelisches Kirchenrecht*. Stuttgart, 1933, 20.

² „Egy jogász, aki nem több, mint csak egy jogász, szánalomra méltó valaki.” Ld. LIERMANN i. m. 3.

Luther későbbi megnyilatkozása az egyház láthatatlan oldaláról visszaköszönt Rudolf Sohm 1892-ben írt *Egyházjogában* kifejtett álláspontjában, amely szerint az egyház jog az egyház lényegével ellentétben áll, mivel Sohm csak az egyház láthatatlan oldalát: „az elrejtőzött egyházat – és az elrejtőzött szenteket” ismeri el egyháznak, nem pedig a földön kialakult egyházi szervezetet.³

Az egyházjogászok közül Günther Britz szerint „Kirchenrecht is kein Selbstzweck”, vagyis az egyház jog nem lehet öncél.⁴ Ez nyilván azt jelenti, hogy az e világban megjelenő egyház élhet ugyan a jog eszközeivel, azt akár tökéletesítheti is, de elsődrendű törekvésének mégis arra kell irányulnia, hogy a lelki egyház építését eredményesen szolgálja.

Kapi Béla püspök is így fogalmaz: „Az egyház jogi szervezete olyan, mint egy művészi alkotású ámpolna, melyet a történet négy évszázados acélkeze emel a magasba. Örök értéke abban rejlik, hogy ezt az ámpolnát Krisztus élő testének sugárzó fénye tölti be. A jog és a történeti egyház örök tartalma és munkaprogramja a lelki egyház.”⁵

Bár a hangsúlynak az egyház lelki oldala építésén kell lennie, ennek nyilvánvalóan az jelenti a legnagyobb akadályát, hogy a jog csak a látható evilági egyház viszonyait tudja eredményesen szabályozni, s ezért csak közvetve alkalmas a lelki egyház építésére.⁶ A jogalkotónak tehát csak olyan jogszabályt szabad a lehetőséghez képest megalkotni, amely a jog szempontjából reális, vagyis végső esetben végrehajtható. A gyakorlati élet számos példát mutat fel a ius spiritualizatumra, amely a katolikusoknál amiatt történik, mert a jog egyháza egybeesik a hit egyházával. Evangélikus vonalon jó példa erre Németországban 1955 óta a „Lelki élet irányelveinek” jogszabályba, a „ius divinumba” való átültetése.

A fentiekből az következik, hogy az egyház evilági oldalának szervezeti megújulása még nem jelenti egyszersmind a lelki megújulást is. Találón állapítja meg Zászkaliczky Péter: „nem a külső szervezet újítja meg az egyházat, de az egyház szolgálátát a rossz struktúra gátolja, mint ahogy a jó segíti.” Ezért minden strukturális újításnál tüzetesen vizsgálni kell, hogy az a lelki egyház fejlődését szolgálja-e, mégpedig az evangélium terjesztését, a missziót és az ebből fakadó gyülekezeti életet és a gyülekezet igazi érdekeit.⁷

Ha áttérünk az evangélikus egyház jog távlatokban történő fejlesztésének, művelésének kérdésére, megállapíthatjuk, hogy a múltban intézményszerűen a nem lelkészek számára az 1934–37. évi törvény ezt a miskolci jogakadémián keresztül biztosította, kimondván, hogy „a miskolci jogakadémia a jog- és államtudományok, különösen az evangélikus egyház jognak önálló művelésére hivatott intézmény.” A jogakadémián kívül az egyház jogi oktatásnak az evangélikus teológia is igekezett eleget tenni, bár nem önálló tanszéken és nem kellő óraszám biztosítása mellett.

³ „Abscondita est ecclesia – latent sancti.” RUDOLF SOHM: *Kirchenrecht*. Leipzig, 1892, 478.

⁴ GÜNTHER BRITZ: *Kirchenrecht is kein Selbstzweck*. *Lutherische Monatshefte* 2/92, 42.

⁵ KAPI BÉLA: *Kegyelem és élet*. Győr, I. 446.

⁶ BOLERATZKY LÓRÁND: *A magyar evangélikus egyház jog alapjai és jogforrásai*. Budapest, 1991, 152–153.

⁷ ZÁSZKALICZKY PÉTER: *Egyházkormányzati szintek és területi rendezés*. Kézirat. 1992. VIII. 29. kelettel

Bruckner Győző, az egyházjog professzora 1923-tól kezdve az egyházjogi szemináriumot építette ki az egyházjog művelésének központjává, ahol szimbolikus zsinatok tartásával tárgyaltak meg aktuális egyházjogi kérdéseket előbb német, majd utóbb angol vitarendszerrel. Ennek kapcsán számos egyházjogi tanulmány nyomtatásban is megjelent.⁸

1949-ben nemcsak a három megszüntetett jogakadémián és debreceni jogi karon, hanem a még megmaradt három egyetem jogi karán is megszűnt az egyházjog oktatása. Az egyházjog valósággal ius pontificiummá vált, ahol csak nagyon kevesen ismerik ki magukat. Az 1948, 1952 és 1966 évi zsinatokon eluralkodott az állami önkény. Immáron 60 éve nincs egyházjogi oktatás a nem lelkész magyar joghallgatók részére.

A „rendszer váltás” után a katolikus és református egyháznál ez a kérdés megoldódott új jogi karok létesítésével. Megoldásként talán az jöhetne számba, hogy a teológián tartott egyházjogi előadásokon való részvételt lehetővé kellene tenni a joghallgatók számára is, mivel más karokon tartott speciálkollégiumok nem bizonyultak megfelelő megoldásnak.

Örültem, hogy Szathmáry Béla és Birkás Antal egyházjogi tudományos képzésének megszerzésénél közreműködhettem.

A továbbiakban a rendszer váltás után született állami egyházjogi és belső egyházjogi szabályozásról szeretnék rövid áttekintést nyújtani.

A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény ugyan kétségkívül nagy haladást jelentett a korábbi, egyházakat érintő jogszabályokhoz képest, mégis több hiányosságára lehet rámutatni. Így mindenekelőtt sérelmes, hogy az „egyházak” gyűjtőfogalom alá a szektákat is besorozta, holott ide csak a Krisztus személyéhez kapcsolódó, országos szervezettel bíró vallásfelekezetek tartozhatnak, másrészt széles körben lehetővé tette, hogy visszaéljenek hitéleti célokat nem szolgáló szervezetek a törvényben biztosított előnyökkel. Protestáns vonatkozásban kétségkívül negatívumként értékelhetjük azt a módosítást, amellyel megszüntették az eddig fennálló állami jogsegélyt, amely az egyházi határozatok gyors végrehajtását biztosította.⁹ Igaza van Vladár Gábor kiváló jogászunknak, amikor azt írta, hogy „mit ér az olyan önkormányzat, amelynél a határozatok végrehajtása nincs biztosítva.”¹⁰

A folyton problémákkal küzdő állami bizonytalan támogatások miatt megfontolásra érdemes lenne Szabó István református püspök úrnak az a javaslata, hogy az egyházak kapják vissza korábbi földingatlanjaikat – így a püspöki illetményföldeket – mert ez stabilitást jelenthetne.

Áttérve az 1990. évben megnyílt zsinat hiányosságaira, annak *konceptiótlanságát* kell kiemelnem. Ez alatt azt értem, hogy – eltérően az 1934–37. évi zsinattól – a módosításra váró kérdések a közvélemény szűrőjén történt átmenet után kerültek a zsinat

⁸ BOLERATZKY LÓRÁND: Harminc éve halt meg dr. Bruckner Győző. *Lelkipásztor*, 1992/1, 252–253.

⁹ BOLERATZKY LÓRÁND: Az egyházi határozatok végrehajtásának problematikája. *Keresztény Igazság*, 1993/17, 18–22. Az 1934–37. évi zsinati törvény 11. tc. 3. §-a szerint a segítségnyújtás kiterjedt az egyházi hatóságok által kiszabott pénzbüntetések behajtására, a tisztségviselők hivatalba helyezésére, vagy felmentésére, a meg nem jelent bírósági tanúk elővezetésére, és a hivatalosan eljáró személyek védelmére.

¹⁰ VLADÁR GÁBOR: *Az egyház feladatai*. Kézirat. 29–30.

elé, ahol már nem a teendőkön kellett vitázni, pl. hogy legyen-e harmadik egyházkerület, vagy megszűnjön az országos felügyelői tisztség.

Minden különösebb előzetes országos felmérés nélkül született meg a „folyamatos zsinat” intézménye. Az eddigi évszázados gyakorlat, mely szerint 15-20 évenként kell zsinatot tartani, igen jól bevált. Teljesen hamis az a hivatkozás, mely szerint szükség van a jogszabályoknak a mindennapi szükséglethez való hozzáigazításához, mert az egyházi jogviszonyok olyan gyakran nem változnak, hogy ezek állandó toldozásrafoltozásra szorulnának. A zsinati tagok egy része szem elől tévesztette, hogy az egyház jog területén is állandóságra kell törekedni, mert a folytonos változtatások fellazítják a jogrend uralmát és bizonytalanságot idéznek elő, nem beszélve arról, hogy a sorozatosan változtatott jogszabályok nem tudnak átmenni a gyakorlati életbe.¹¹

Ugyancsak egyes érzelmekkel olvastam azokat az írásokat, amellyel az előző országos felügyelő indokolni igyekezett a zsinat és az országos közgyűlés összeolvasztását, mondván, hogy ez pénzügyi takarékoságot, másrészt pedig az ügyintézés „operatívabbá tételét” jelenti. A legkézenfekvőbb megoldás a korábbi állapot fenntartása lett volna, amikor a zsinat nem ülésezett évente. A hatalmi ágak szétválasztása elvének megsemmisítésével az evangélikus egyház egy évszázados alapelvét tagadta meg, amelyet elfelejtett módosítani a törvény 17. §-ában.¹²

Már Arisztotelész hangoztatta *Politikájában*, hogy szükség van az állam keretein belül a hatalmi ágak szétválasztására. Ezt az elvet vallotta John Locke *Two Treatises on Government* című munkájában 1690-ben, bár széles körökben ez csak Montesquieu *L'esprit des lois* (A törvények szelleme) című munkájával vált ismertté. Csak a tiszta szervezeti elkülönülés biztosítja a jogszerűséget, ez óvja meg az állampolgárt a túlkapaszkodtól. Úgy tűnik, hogy a zsinat könnyelműen feladta ezt a garanciális biztosítékot.¹³

Nem helyes az, miszerint egy lelkész akkor is ellátja lelkészi funkcióit, ha országgyűlési képviselővé választják – e probléma szabályozása hosszú ideje húzódik. A református szabályozás helyességét Balogh Zoltán jogi helyzete is igazolja. De a tekintetben is követhetnénk a református törvényhozást, miszerint fegyelmi okká kellene minősíteni azt az esetet, amikor valamelyik lelkész házassági kötelékét neki felróható okból bontotta fel.¹⁴ Még az ausztrál világi törvényhozás is szükségét látta, hogy az ilyen személyt joghátránnyal sújtsa.

Turóczy Zoltán írta, hogy az egyházat kívülről nem lehet elpusztítani, hanem csak belülről. Ezért nagyon kell vigyáznunk arra, hogy az egyház tartóoszlopait ne gyengítsük meg, mert személyesen felelősek vagyunk az egyház koporsójába vert minden egyes szögért.

Még ha az egyházjogot az egyház szempontjából „szükséges rossznak”, nem öncélnak tekintjük is, kötelesek vagyunk az egyház jogrendjét minden erőnkkel és tehetségünkkel óvni és megvédeni.

¹¹ BOLERATZKY LÓRÁND: Szükség van-e folyamatosan ülésező zsinatra? *Evangélikus Élet* 2002. VIII. 5.

¹² *Evangélikus Élet* 2005. V. 29. Lásd 1990–97. évi törvény 17§-át.

¹³ BOLERATZKY LÓRÁND: *Magyar evangélikus egyházjog*. Budapest, 1998, 34.

¹⁴ SZATHMÁRY BÉLA: *A magyarországi református egyház szervezetének kialakulása és jelenlegi működése különös tekintettel az egyházi bíraskodásra*. PhD-értekezés. Sárospatak, 2004, 271.